

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ואתחנן, תשע"ב
מספר 978

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד גבריאל ח' כהן

הפסוק "שמע ישראל" (ו:ד) הוא ללא ספק המפורסם בתורה, ומשמש מעין סיסמה סודית של עם ישראל. מימי קדם ועד לתקופתנו, רגעים מכריעים בחיי עם ישראל מתקשרים בדרמטיות לפסוק זה. מרבי עקיבא ועד רועי קליין אמרו יהודים רבים "שמע ישראל" בטרם מתו על קידוש ה'. יתרה מזו, המלים "שמע ישראל" נהפכו לסימן היכר ליהדותו של אדם, החל מהפרטיזנים שקיבלו לשורותיהם רק אנשים שיכלו להזדהות כיהודים באמירת פסוק זה בשלמותו, וכלה ברב הרצוג ואחרים שהצליחו לזהות באמצעות תפילת "שמע ישראל" ילדים יהודים שהוחבאו במנזרים, ולהשיבם ליהדות.

החיים היהודיים תחילתם באמירת "שמע ישראל" בשעת הברית' וסופם בתפילת "שמע ישראל" הנאמרת ליד מיטתו של יהודי המחזיר את נשמתו לבורא עולם, והרמב"ם כותב ש"שמע ישראל" הוא הפסוק הראשון שלומד ילד יהודי בתחילת לימודיו (הלכות תלמוד תורה א, ו).

גם בתפילה היהודית תופס פסוק זה מקום מרכזי. בתפילות היומיומיות - שחרית וערבית - השיא של כל סדר קריאת שמע, הכולל ברכות לפניה ואחריה, הוא אמירת הפסוק הזה. כמו כן הוא נאמר מדי יום בקריאת שמע שעל המיטה. הפסוק הזה נאמר גם בפתחת הארון לקראת הקריאה בתורה בשבתות ובמועדים, ובסיום תפילת נעילה ביום הכיפורים. כל זה אף שמלכתחילה "שמע ישראל" איננה תפילה כלל אלא אמירה תיאולוגית כללית.

והאדם שואל את עצמו: מה סוד המשמעות של פסוק זה המהדהד בעצמה כזאת במנהרת הזמן היהודי? להלן נביא שלש גישות מתקופות שונות להסברת ייחודו של הפסוק. הצד השווה בכלם, שהם מנסים לרדת לעומק הכתוב באמצעות קריאה צמודה של הטקסט ובניתוח הכתוב כפשוטו.

המלבי"ם (1809-1879) כותב בפירושו לדברים (ו:ד):

רצוני שכל האומות הקודמים שהיו מאמינים בריבוי האלהות, השוו בזה שיש אלהים פועל טוב ויש אלהים פועל רע, כי לא יכלו לצייר שהטוב והרע הנמצא בעולם יצאו משרש אחד, וע"כ היו מתיראים מפועל הרע ואוהבים את הפועל הטוב. וכאשר בא בתורת אמת ללמדם שיתאחדו היראה והאהבה לא-להי אמת, הוצרך להקדים להם אמונת היחוד, שא-להי עולם הוא אחד ואין זולתו, והוא שרש לכל הנמצא והמתהווה בכל העולמות הן דברים אשר לפי השגתנו נקראם בשם טוב והן דברים אשר נקראם בשם רע.

דבריו של המלבי"ם בנויים על ההבדל בין שני השמות של אלוקים. על ישראל להבין שהקב"ה מתגלה לנו במידת הדין (אלוקינו) ובמידת הרחמים (ה') ומביא אירועים הנראים לנו (!) רעים וטובים. יש להסתייג הסתייגות מוחלטת מההנחה שיש מקור אחד לטוב ומקור אחר לרע. עלינו לקבל את מלכותו של ריבונו של עולם על כל גילוייה, כי הוא אחד המלווה אותנו בהשגחתו תמיד.

* ד"ר גבריאל ח' כהן מרצה במחלקה לתנ"ך באוניברסיטה ובמכון לנדר.

אכן, הפסוק הוא היגד תיאולוגי ועניינו קבלת עול מלכות שמים במלואה אף אם לעתים נסתרות דרכי האלוקים.

רש"י (1105-1040) מפרש את הפסוק בכיוון אחר:

"ה' א-להינו ה' אחד" – ה' שהוא אלוקינו עתה, ולא אלוקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר "פִּי-אֶזְאָה־אֶהְפֹּךְ אֶל-עַמִּים שְׂפָה בְרוּרָה לְקֹרֵא כָּל־שֵׁם ה'" (צפ' ג: ט), ונאמר "בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד" (זכ' יד: ט).

רש"י רואה במשפט הזה תיאור היסטורי-כרונולוגי. כעת ה' הוא רק אלוקינו, אך לעתיד לבוא הוא יהיה ריבון כל העולם. לפי פירושו מדובר כאן בהיגד גאולתי המבטא את הרעיון המשיחי.

חז"ל פירשו את הפסוק הזה בכיוון אחר לחלוטין (דברים רבה ב, לה):

דבר אחר: שמע ישראל – מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע? משעה שנטה יעקב למיתה קרא לכל השבטים ואמר להן: שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחוים לאלוה אחר? מנין, שכך כתוב: "הִקְבְּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְגו'" (בר' מט: ב). מהו "וְשִׁמְעוּ אֶל-יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם"? אמר להן: אל ישראל אביכם הוא. אמרו לו: "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֶל-לֵהֲיִנוּ ה' אֶחָד", והוא אומר בלחשיה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". אמר ר' לוי: ומה ישראל אומרים עכשו? שמע אבינו ישראל, אותו הדבר שצויתנו נוהג בנו – "ה' א-להינו ה' אחד".

ישראל, שאליו פונה הכתוב, איננו עם ישראל אלא יעקב הקרוי גם ישראל, ומי שאמר פסוק זה לראשונה היו בניו של יעקב. יעקב-ישראל, שבניגוד לאבותיו לא הוריש את מורשתו הייחודית לבן אחד בלבד אלא לשנים עשר שבטים, חושש שמא המשך השמירה של אמונת אברהם ומסורת האבות נמצאת בסכנה. בתגובה לחששותיו עונים לו הבנים בקול אחד: "שמע אבינו ישראל – ה' הוא אלוקי כולנו ויישאר אחד לדורות".

המסתורין המלווה את הכתוב "שמע ישראל" עודד מפרשים בכל הדורות לגלות משמעויות נסתרות בכתוב. שלושת המפרשים שבחרנו הסמיכו פירושיהם לפשוטו של מקרא, ותוך כדי עיון בלשון הכתוב העלו בפנינו שלשה כיוונים לפרשנות הפסוק.

חז"ל העמידו במרכז דבריהם את האחריות השבטית ואת האחדות האמונית של בני ישראל, ושאו את משמעות הכתוב מן העבר. המלבי"ם מנתח את הדברים כהיגד אמוני המחייב להיאמר על ידי כל יהודי בכל דור ודור, כמובן גם בהווה. ואילו רש"י רואה בפסוק ביטוי לאמונה ברעיון המשיחי שיתממש אמנם בעתיד אך הוא המשפיע רבות על עבודת ה' של עם ישראל בכל הדורות. בסופו של דבר הגישות האלו משלימות זו את זו ונותנות משמעות ייחודית לסיסמה היהודית הסודית: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד".